

Оксана Вишневська,
кандидат філологічних наук, доцент,
Волинський національний університет імені Лесі Українки

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ЖАНРУ ПСАЛМА В ПОЛЬСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ ХХ СТОЛІТТЯ

Першорядними показниками істинного життя народу та нації є категорія духовності. Християнський світогляд, осмислення біблійних сюжетів та мотивів, ознайомлення читача з сакральними текстами є важливими атрибутами творчості знакових представників польської та української літератури.

Релігійні мотиви, зокрема християнські засади, були й залишаються фундаментом, основою цивілізації, культури і літератури. Немає сумніву в тому, що християнські мотиви – важлива складова смислового й емоційного наповнення творів світової літератури.

Висока мистецька довершеність псалмів, їхній тонкий ліризм постійно спонукали поетів різних епох до наслідування їхнього змісту.

Упродовж віків псалом був призначений для спілкування з Богом, і відтоді його трактують не лише як текст релігійний, але і як текст літературний.

У псалмах авторів ХХ століття на перший план виводиться сучасна особистість та сучасний масштаб духовних переживань. На думку дослідників, «гіпертекст» тут явно домінує над «гіпотекстом», тобто псалмом-першотвором. [6] Посилання на традицію псалма письменники ХХ століття реалізують по-різному, однак при цьому псалом є більше формою релігійної поведінки або ознакою релігійної традиції з фіксованою ієрархією цінностей, ніж літературним жанром чи художнім текстом.

У польській літературі жанр псалма часто використовувався письменниками не лише з метою звеличення Бога, але і як засіб передачі почуттів, переживання за долю Польщі, за її майбутнє. Звернення до псалмів пов'язане з ідеями національного відродження та державотворення. Автори

зверталися до Біблії, шукаючи у ній відповідь на болючі питання, які хвилювали польське суспільство.

Людські спроби контролювати світ, який, на думку ліричного героя, є недосконалим, іронічно трактує В.Шимборська в поезії «*Psalm*». Ліричний герой звертається до біблійного мотиву появи світу, представленого в книзі Буття. Бог створив реальність, яка нас оточує, і людину, якій він довірив цією реальністю.

Природа живе власним життям, не звертає уваги на обмеження, які людина намагається ввести. Бог створив небо і землю, але межі між державами з'явилися з ініціативи людства. Тож тварини та рослини не мають наміру їх поважати.

Ліричний герой нагадує читачеві, що людські закони насправді не мають значення, вони жодним чином не стосуються світу природи. Хмари, туман, пил або звуки не можуть бути розділені між країнами. Птах сидить на прикордонному стовпі, оскільки він не розуміє його значення. Тварини керуються інстинктами, вони не знають про складність людського світу. Людина, намагаючись запровадити порядок, насправді призводить до хаосу. Отримавши від Бога право контролю над світом, вона має подумати про те, чи правильно використовує цей привілей.

«*Psalmy nieporadne*» Йоани Кульмової – нові псалми, які в загальних рисах відповідають канонічним аспектам жанру. Однак вони мають мало спільного з піднесеною, священною мовою псалмів, з біблійним зображенням та символікою. Її псалми є оригінальними, особистісними текстами з дуже різноманітним настроєм та темами, в яких індивідуальний досвід загальних проблем людського існування – екологічні катастрофи, урбанізація, цивілізація чи страх смерті виходить на перший план. Незалежно від тематики, центром цих тверджень завжди є Бог.

Візія Бога у збірці формується в старозавітній традиції. Лише кілька фрагментів нагадують про реальність християнства чи католицизму: «*On bywa mi tylko wtedy gdy mnie przeniknie słowem / lub gdy wzruszeniem / które milczy*». Бог невидимий, але він проникає в людину чи емоції, з'являється раптово, у світлі та блиску. Ознакою Божої присутності є насамперед акт Творення, світ,

сповнених метафізичних таємниць, диво природи. Однак тло псалмів не нагадує зелені пасовища з часів Давида, навпаки – події відбуваються на просторах мертвої природи або «*na taśmach pędzących miast*». Ліричні настрої та ситуації в цих творах дуже різноманітні, в них можна почути відлуння плачу, покаяння або радісного захоплення та подяки.

Джерело цих різноманітних почуттів – багата і неоднозначна особистість. Людина в псалмах слабка, вразлива: «*ja owad*», «*ja motyl*», «*ja pliszka*», що викликає гуманістичне співчуття до неї. Всі ми живемо на землі, «*zbeszczeszczonej w popiół*», і саме це усвідомлення катастрофи створює трагічне почуття людської спільноти.

Екзистенційні людські проблеми можна вирішити лише смертю, але вона є таємницею, джерелом страху. Однак почуття крихкості життя та постійне очікування смерті не те саме, що відчай. У псалмах смерть не є кінцем життя, це не прірва, у ній завжди є «*tamto wieczne trwanie*» або «*istność nie moja*».

Вартами уваги є псалми Еди Островської. Авторка ніби не має повного розуміння першоджерела жанру, а бачить в псалмі модель релігійної поведінки – конфесійної, ортодокальної, костельної. Її псалми є моралізаторськими та дидактичними: «*Psalm VI adwentowy*», «*Psalm VII podróżny*», «*Psalm VIII gorzki Bożonarodzeniowy*», «*Psalm IX noworoczny*», «*Psalm XIII wślawiony*», «*Psalm XVII paschalny*».

Жанр псалма у творчості Еди Островської проходить певну еволюцію: від класичної, традиційної релігійної поезії до поезії особистісної, апеляційної: «*Psalm XIX nieugaszony*», «*Psalm XXVI brzęczący w ustach*», «*Psalm XXX tętniący pod skórą rzeczywistości*», «*Psalm XXXIX milczącej pod basztą powiek*», «*Psalm XL płaczki z Królestw Nerwic*». Вже з самих заголовків видно, що авторка легко змінює акценти: з одного боку – це численні знаки та посилання на католицизм, з іншого боку – спроби респектувати Старий Завіт, особливо у лексиці. Двоїстість проявляється і у використанні різних імен Бога. Авторка вживає традиційні терміни: *Bóg*, *Pan*, *Wszchemogący*, християнські: *Chrystus Król*, *Jezus Łagodny i Wzgardzony*, а також особистісно-поетизовані: *Siedmioramienny Grot Przymierza*, *Poślubiony Izraela*, *Przyjaciół z dwóch belek*, *Przechodzący przez sam środek serca*, *Bóg opatrujący rany człowieka*.

Аналогічно творчо і нетрадиційно трактує поетеса людину та її стосунки з Богом. В атмосфері драматичного благання вона шукає Бога і постійно втрачає його.

В українській літературі ХХ століття письменники активно звертаються до жанру псалма з метою вираження внутрішніх переживань, заперечення оточення, національної ідентичності.

Євген Маланюк у своїх *«Псалмах степу»* прагне розбудити приспану віками рабства національну свідомість українського народу. Потрібно було мати неабияку громадянську мужність, щоб донести до сучасників запропоновану історіософську концепцію буття нації.

Автор, згадуючи українську історію, осмислює трагічну долю Вітчизни та закликає боротися за її незалежність.

У збірці Дмитра Павличка *«Покаянні псалми»* переплітаються минуле й сучасне, любов до рідного краю й народу, глибока пошана до інших націй, поетизація дитинства, висвітлення актуальних проблем буття.

Ліричний герой веде монолог, в якому звучать філософські роздуми про недосконалість людської природи. Він осягає печальну істину незнищеності основоположних начал свідомого буття: добра і зла, духовного ідеалізму і матеріалістичної ницості, божественного і звірячого в людській натурі. Митець виступає як мислитель, являючи муки душі, враженої власною слабкістю до упокорення, показуючи страждання як перемогу моральної чистоти над гріхом, людяності над злобою. [5]

До жанру псалма у своїй творчості зверталася і Ліна Костенко. Яскравим прикладом філософського увиразнення поетесою сучасності, осмислення її є переспіви *«Давидових псалмів»*. Авторка, зберігаючи композицію першотвору та його лексичне наповнення, надає йому суспільного звучання.

Біблійний перший псалом стає у Ліни Костенко матеріалом для роздумів про життя. Шість віршів псалма поетеса розробляє до чотирнадцяти двовіршів. Окремі його мотиви авторка істотно розширює. Вони своєю актуальністю привертають до себе її увагу, інші ж пропускає, не тільки не розвиваючи, а й не згадуючи зовсім.

Ліна Костенко поширює думку, що та людина, котра буде жити смиренно, ніколи не піде на зраду, буде наділена Божою благодаттю. Авторка пропускає 2 і 5 вірші і звертається до 3, 4 і 6. Біблійне «*не так ті безбожні*» перетворюються в Ліни Костенко на філософські роздуми про правду і вірність їй: душі тих, хто відступає «*від правди на півметра*» стають сірими, напівмертвими, безсилими і позбавленими мети «*без 'язикими корчами німоти*». Поетеса звертається і до 16 псалма. Авторка передає половину біблійного тексту. Псалом 16 – це хвала, вдячність Господу, схвалення праведних і осуд відступників. Переспівала Ліна Костенко і знаменитий 22-й псалом – пророцтво на хресні муки Ісуса Христа. Її переспів, як і попередні, – дуже вільний. Багато віршів псалма вона опускає, зосереджуючи увагу на першій половині псалма, де йдеться про страждання Ісуса.

Інтерпретація Ліни Костенко відзначається глибокою емоційністю, цілісністю поетичного світу, у ній домінує суб'єктивне життя, яке диктує авторові гідні оцінки, що базуються на твердих світоглядних критеріях. [2]

Таким чином, бачимо, що як польські, так і українські творці слова використовували псалми, аби передати особистісні враження і переживання, власне світосприйняття, суспільно-політичні та морально-етичні погляди. Подальшого дослідження потребує аналіз псалмів у контексті світової літератури.

Список використаної літератури

1. Барабаш С. Філософія осягнення світу: Про лірику Ліни Костенко. *Дзвін*. 2003. № 4. С. 142 – 145.
2. Костенко Л. Вибране. Київ, 1989. 558 с.
3. Маланюк Є. Поезії. Львів, 1992. 686 с.
4. Павличко Д. Поезії. Київ, 1994. 224 с.
5. Сулима В. Біблія і українська література. Київ, 2008. 376 с.
6. Bieńkowska D. Polski styl biblijny. Łódź, 2002. 160 s.
7. Kulmowa J. Suplement mój. Poznań, 1990. 110 s.
8. Ostrowska E. Psalmy. Lublin, 1990. 54 s.
9. Szymborska W. Wielka liczba. Warszawa, 1976. 45 s.